

2. Гаркушенко О.Н. Налоговое экологическое регулирование качества топлива / О.Н. Гаркушенко // *Економіка промисловості: наук.-практ. журн./ Ін-т економіки пром-сті НАН України*. – Донецьк, 1997 – С. 193–198. 3. Индекс инфляции (Украина). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>. 4. Меркулова О. Метрополитен “light” / О. Меркулова // *Салон*. – 2 февраля, 2007. – С. 4. 5. Ставки по кредитам и депозитам в Украине. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finance.ua/ru/credit_deposit.

УДК 330.341.11

Н.В. Шемякіна, Г.С. Гориненко

Інститут економіки промисловості НАН України

СУЧАСНІ УМОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

© Шемякіна Н.В., Гориненко Г.С., 2013

Досліджено сучасні умови інноваційного розвитку промислових підприємств. Досліджено сучасний стан та основні показники інноваційної активності промислових підприємств. Здійснено аналіз фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Визначено чинники впливу на інноваційний розвиток країни. Проведено аналіз існуючих проблем інноваційного розвитку промислових підприємств, визначено їх причини та наслідки.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, джерела фінансування, промислове підприємство.

N.V. Shemiakina, A.S. Gorinenko

Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine

CURRENT CONDITIONS OF INNOVATION DEVELOPMENT OF UKRAINIAN INDUSTRY OF FINANCIAL SUPPORT

© Shemiakina N.V., Gorinenko A.S., 2013

The article is devoted to the research of current situation of industry innovation development. The current state and the main indicators of innovative activity of industrial enterprises are considered. The financial innovations have been analyzed. Factors of influence on the innovative development of the country have been revealed. The analysis of the existing problems of innovative development of the industrial enterprises has been done, their causes and consequences have been defined.

Key words: innovation, innovation activities, innovation development, funding sources, industrial enterprise.

Постановка проблеми. Однією з найяскравіших тенденцій сучасного розвитку світової економіки на початку XXI ст. є відродження активного інтересу до промислового сектору, цілеспрямованого формування його прогресивної структури (технологічної і галузевої), істотного підвищення ефективності і конкурентоспроможності [1, с. 3].

Інноваційний розвиток промислового сектору є однією з важливих умов на шляху до побудови ефективного промислового комплексу України, здатного стати потужним двигуном довготривалого економічного зростання держави і своєчасно реагувати на зміни ринкової і світової кон'юнктури. Сучасний інноваційний розвиток промислового сектору України не відповідає

вимогам часу і характеризується незадовільними тенденціями, що зумовлено низьким рівнем активності промислових підприємств зі створення провідних виробничих технологій.

Виникнення такої ситуації викликано багатьма чинниками, які варіюються від браку фінансових ресурсів для впровадження інновацій промисловими підприємствами до недосконалості законодавчої бази. Для забезпечення розвитку промисловості необхідно виявити чинники та умови функціонування системи фінансового забезпечення управління розвитком промисловості України.

Впродовж усього періоду незалежності України спостерігається зниження технічного і технологічного рівня промисловості. Фінансові кошти спрямовувалися на підтримку техніки у робочому стані, часткову модернізацію існуючої техніки і технології. Отже, стратегічні питання промислового розвитку вітчизняного виробництва тривалий час відходили на другий план, поступаючись місцем поточним проблемами. Недостатня увага приділялася інноваційному розвитку підприємств як на рівні самих підприємств, так і на державному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему фінансового забезпечення інноваційного розвитку промисловості розглядають багато робіт відомих вітчизняних учених: О. І. Амоші, О. М. Алімова, В. М. Гейця, Н. І. Новикової, М. І. Крупки, І.М. Кобушко, Л. І. Федулової, В.О Федоровича та ін. Зокрема, І. Кобушко обґрунтував необхідність переходу України на інноваційний шлях розвитку; І. Власова розглянула фінансування інноваційної сфери у розвинених країнах; В. Федорович охарактеризував проблеми фінансування інноваційної діяльності корпорацій. Серед зарубіжних науковців, роботи яких набули широкого визнання в області забезпечення інноваційного розвитку промисловості, працювали Г. Бірман, Л. Водачек, В.Г. Мединський, Е. Менсфілд, Д. Норт, Б. Санто, Б. Твісс, Р.А. Фатхутдінов, Ф. Шерер та ін. Однак додаткового розгляду потребують питання сучасних умов та перспективи інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств, доступу до інвестиційних ресурсів, управлінського досвіду тощо.

Постановка цілей. Дослідження теоретичних та практичних основ забезпечення фінансування інноваційного розвитку промисловості зумовлює постановку таких цілей:

- проаналізувати основні джерела фінансування інноваційного розвитку промислових підприємств;
- виявити основні тенденції інноваційного розвитку промисловості України;
- окреслити напрямки удосконалення фінансування інноваційного розвитку промисловості.

Виклад основного матеріалу. Аналіз розвитку і впливу науково-технічного прогресу на виробництво показує, що виробничі фонди підприємства, будучи основним “кістяком” виробництва, що визначає подальший розвиток української економіки і технічне переоснащення як таке, повинні стати вхідним пропуском на світові позиції розвинутої економіки. Закономірність технічного розвитку, що виражає необхідність переходу до нових поколінь машин, є глибинною причиною масового оновлення техніки.

Активізація процесів відтворення і розвитку промисловості може бути здійснена за умови приведення цілей відтворення у відповідність до цілей економічних реформ і усіх економічних регуляторів відтворення – цін на засоби виробництва, рівня кредитного забезпечення, системи амортизації, використання ринку цінних паперів.

Реалізація виробничого потенціалу промислового виробництва залежить від стану та умов фінансового забезпечення інвестування промисловості. Світова фінансова криза призвела до згорання інвестиційної активності та звуження усіх джерел фінансування промислового сектору в Україні.

Під інноваційним розвитком загальноприйнято розуміти сукупність безперервно здійснюваних у просторі та часі якісно нових, прогресивних змін. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств можна оцінити за рівнем впровадження інновацій. Інновації є результатом інтелектуальної діяльності людини, її творчого процесу, відкриття, винаходу та раціоналізації у вигляді нових чи відмінних від попередніх об’єктів. Інновації характеризуються введенням на

ринок принципово нових (істотно удосконалених) продуктів (послуг) інтелектуальної діяльності людини, які мають вищий науково-технічний потенціал, новими споживчими якостями. Інновація – це не кожна новація чи нововведення, а тільки така, яка істотно підвищує ефективність чинної системи, виробництва, продукту [2, с. 17].

Інноваційна діяльність промислових підприємств сприяє інтенсивному розвитку економіки, забезпечує прискорення впровадження у виробництво останніх досягнень науково-технічного прогресу. При цьому важливою умовою ефективної реалізації інноваційних процесів є відповідне фінансове забезпечення усіх етапів інноваційної діяльності. Під таким забезпеченням розуміють систему економічних взаємин з приводу пошуку, залучення і результативного використання фінансових ресурсів під час здійснення інноваційної діяльності.

Основним бар'єром на шляху інноваційного розвитку промисловості залишається недостатнє фінансування. Система фінансування інноваційної діяльності є складним переплетенням форм і джерел фінансування. Основним джерелом фінансування інноваційного розвитку у 2000–2011 рр. були власні кошти підприємств, частка яких у 2011 р. становила 53 % від загального обсягу фінансування, а саме – 7,6 млрд. грн (проти 4,8 млрд. грн. у 2010 р.) (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності України у 2000–2011 рр., млн. грн*

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	Державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	799,6	114,8	312,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7586,5	149,2	56,9	6542,2

*Складено за даними Держкомстату України.

Аналіз динаміки інвестиційно-інноваційних процесів в Україні дає змогу зробити висновок, що активна фаза їх розвитку в 2005–2008 рр. змінилася спадом у 2009–2010 рр., що істотно стримує темпи економічного розвитку країни. Незважаючи на збільшення рівня інноваційних витрат у 2011 р., їх обсяг є вкрай недостатнім. Необхідно зазначити, що фінансування інвестиційної діяльності у промисловості України відбувається у складних умовах, пов'язаних як зі світовою фінансовою кризою, так і з певною низкою внутрішніх чинників, а саме: політична нестабільність, недосконалість відповідного законодавства, податковий тиск на бізнес, вузькість внутрішнього ринку, інфляція, нерозвиненість виробничої та соціальної інфраструктури, недостатнє інформаційне забезпечення та низький рівень захисту інвесторів, відсутність чіткої інвестиційної політики з відповідними механізмами реалізації на державному та місцевому рівнях, нестача стимулів і механізмів для залучення інвестицій, а також сповільнення інвестиційної активності у світі. Усе це зумовлює недостатність коштів на інноваційні проекти.

Джерелом власних коштів підприємств, що спрямовуються на інноваційну діяльність, є прибуток та амортизаційні відрахування, більшість підприємств у процесі своєї діяльності отримує збиток, а ті, що отримують прибуток, не поспішають ним ризикувати, адже інноваціям притаманний високий рівень ризику. Необхідною умовою для розвитку інноваційної діяльності промислового сектору постає необхідність активізації банківського сектору у частині фінансування

перспективних науково-технічних досягнень. За даними Держкомстату України, у 2011 р. частка банківського сектору у фінансуванні інновацій становила 38 %, кредити у розмірі 5489,5 млн. грн (проти 626,1 млн. грн у 2010 р.) отримало 50 підприємств. Істотно скоротилося фінансування інноваційної діяльності іноземними інвесторами з 2411,4 млн. грн у 2010 р. до 56,9 млн. грн – у 2011р., проте збільшилось фінансування вітчизняними інвесторами з 31,0 млн. грн у 2010 р. до 45,4 млн. грн у 2011 р.

Бюджетні кошти є обмеженими та виділяються відповідно до цілей і пріоритетів державної інноваційної політики і, як правило, спрямовуються на фінансування: державних інноваційних фондів; цільових інноваційних програм і високоефективних інноваційних проектів; програм державної підтримки інноваційної діяльності. Існує зменшення фінансування інноваційної діяльності з боку держави, так у 2011 р. лише 149,2 млн. грн було виділено на інноваційну діяльність підприємств з боку Державного бюджету, яку отримало 51 підприємство, порівняно з 2008 р. цей показник становив 336,9 млн. грн [3].

Дані у табл. 2 свідчать про недостатній рівень інноваційної активності підприємств України, так у 2011 р. лише 1679 підприємств, або 16,2 % підприємств займалися впровадженням інновацій в промисловості (у 2010 р. – 1462 підприємства, або 13,8 %). Порівняно з 2010 р. кількість підприємств, що витрачали кошти на інноваційну діяльність, зросла більш ніж на 20 %. Обсяг інноваційних витрат у 2011 р. становив 14,3 млрд. грн (у 2010 р. – 8 млрд. грн) (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка інноваційно-активних підприємств України у 2000–2011 рр.*

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат
2000	18,0	1760,1
2001	16,5	1979,4
2002	18,0	3018,3
2003	15,1	3059,8
2004	13,7	4534,6
2005	11,9	5751,6
2006	11,2	6160,0
2007	14,2	10850,9
2008	13,0	11994,2
2009	12,8	7949,9
2010	13,8	8045,5
2011	16,2	14333,9

*Складено за даними Держкомстату України.

У 2011 р. 731 підприємство впровадило 3238 назв інноваційної продукції, що на 34,5 % більше, ніж у 2010 р. З них нові види машин, устаткування, прилади, апарати тощо – 897 назв. Виключно новими для ринку були 900 назв, або 27,8 % від загальної їхньої кількості (357, або 39,8 %). Інноваційні процеси впроваджували 677 підприємств, з яких 605 – упровадили 2510 нових або вдосконалених методів обробки та виробництва продукції.

Світові глобалізаційні процеси вимагають зростання питомої ваги інноваційної продукції та збільшення обсягів наданих високотехнологічних послуг фактично в усіх галузях та підприємствах. Одним з найважливіших показників, що характеризують інноваційну сферу країни, є частка інноваційно-активних підприємств, тобто питома вага підприємств, що активно проводять інноваційну діяльність. Щодо впровадження інновацій безпосередньо на промислових підприємствах, то питома вага підприємств, що впроваджували інновації, варіюється від 10 до 15 %, порівняно з закордонними підприємствами. Це дуже низький показник. У 2011 р. лише 897 видів техніки було освоєно на виробництві, частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі становила 3,8 % (табл. 3). Варто зазначити, що у країнах ЄС зазначений показник перебуває на рівні 40–60 % [4, с. 127].

Отже, зменшення інноваційної активності промислових підприємств спричинене браком у підприємств власних коштів, а також великою вартістю кредитних ресурсів. Дефіцит фінансових ресурсів як на рівні промислових підприємств, так і на рівні держави, зрештою призвів до втрати вітчизняного пріоритету на багато не запатентованих вчасно винаходів. Загальний технічний рівень техніки знаходиться у вкрай незадовільному стані, частка застарілого устаткування в окремих галузях промисловості становить 60–70 %.

Активізація фінансування інноваційної діяльності можлива лише на основі розвиненої системи фінансування, що покликана забезпечувати виконання таких найважливіших завдань: збереження і розвиток інноваційно-промислового потенціалу у стратегічних та пріоритетних напрямках розвитку; створення необхідних передумов для своєчасного й ефективного впровадження технічних та технологічних новацій в усіх сферах національної економіки, забезпечення її структурно-технологічної перебудови; створення необхідних матеріальних умов для збереження кадрового наукового потенціалу, запобігання його відтоку за кордон.

Таблиця 3

Впровадження інновацій на промислових підприємствах України у 2000–2011 рр.*

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, назв	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	15323	631	6,9
2001	14,3	1421	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	3238	897	3,8

*Складено за даними Держкомстату України.

Загалом фінансове забезпечення інноваційної діяльності промисловості має складну структуру, елементами якої є: сукупність джерел фінансування; форми фінансування, методи та інструменти акумуляції грошових надходжень і їхнього вкладення в інвестиційні проекти і цільові програми; механізми контролю за інвестиціями в інноваційні проекти, включаючи систему зворотності, оцінку ефективності їх використання тощо [5, с. 27]. При цьому повинні бути враховані й рівні регулювання – підприємницький, регіональний, галузевий, національний, міждержавний, глобальний. В умовах ринкових відносин фінансування промислової діяльності має свою специфіку і виступає як складовий елемент фінансової політики держави [6, с. 120].

Фінансове забезпечення механізму реалізації державної промислової політики є елементом ресурсного забезпечення усього інноваційного циклу, включаючи стадії розробки, промислового виробництва й експлуатаційного застосування на цій основі як прямого фінансування, так і використання методів непрямого регулювання, спрямованих на абсолютну і відносну економію фінансових ресурсів учасників інноваційного процесу.

Особливого значення у межах такого механізму набуває посилення ролі державного замовлення як одного з інструментів державної інноваційно-промислової політики. Об'єктом

цільового державного фінансування є державні інноваційні і науково-технічні програми. Для забезпечення інноваційного розвитку промисловості України необхідно на державному рівні здійснити комплекс заходів, а саме: розробити та впровадити цільову комплексну державну програму інноваційного розвитку; забезпечити захист прав інтелектуальної власності; зміцнити банківську систему; стимулювати інвестування інноваційної сфери, створити умови для сприятливого клімату для власних наукомістких виробництв; сприяти розширенню міжнародного співробітництва у галузі наукових розробок та інноваційної діяльності.

Висновки. У сучасних умовах вітчизняні промислові підприємства мають незадовільний рівень інноваційного розвитку, що викликано недостатнім фінансуванням, низьким рівнем зацікавленості в інноваціях та високим рівнем ризику. Аналіз умов функціонування системи забезпечення інноваційного розвитку промислової сфери показує, що вихід із кризи і підйом економіки країни вимагає прийняття адекватних рішень, спрямованих на прискорення інноваційно-інвестиційних процесів. Оновлення інноваційного виробництва вимагає активної інноваційної політики, обґрунтованого довготермінового стратегічного курсу, спрямованого на створення, нарощування та ефективність використання наукового і технічного потенціалу промисловості відповідно до національних потреб. Вихід із кризи можливий лише на шляху оновлення й активізації відтворювальних процесів, мобілізації та цільового використання інвестиційних ресурсів в інноваційному напрямку.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень повинні бути спрямовані на розроблення теоретико-методичних засад активізації процесів фінансування інноваційного розвитку промисловості України, формування стратегій інноваційного розвитку промислових підприємств.

1. Амоша А.И. Неиндустриализация и новая промышленная политика Украины / А.И. Амоша, В.П. Вишнеvский, Л.А. Збарзская // Экономика промышленности. – 2012. – № 1–2 (57–58), – С. 3–32. 2. Николайчук М.В. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств / М.В. Николайчук, І.Ю. Єпіфанова // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 6. — С. 16–19. 3. Статистичний збірник “Наукова та інноваційна діяльність в Україні”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 4. Кобушко І.М. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду / І.М. Кобушко, Е.І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 124–130. 5. Щербак В.М. Інноваційна стратегія України зі світовою економічною системою / В.М. Щербак // Наука та наукознавство – 1999. – №4. – С. 26–28. 6. Семиноженко В. П. Україна: шлях до постіндустріальної цивілізації / В. П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2005. – 362 с.